

Steven M. Kogan

Center for Family Research, University of Georgia, USA

Ujawnianie niechcianych doświadczeń seksualnych – badania reprezentatywnej próby amerykańskich dziewcząt w wieku dorastania*

Celem badania przedstawionego w niniejszym artykule było wyodrębnienie czynników, które wywierają wpływ na ujawnianie niechcianych doświadczeń seksualnych (NDS) przez dorastające dziewczęta. Badano zarówno predyktory czasu ujawnienia takich doświadczeń (po krótkim czasie, po długim czasie, brak ujawnienia), jak i czynniki związane z odbiorcą (ujawnianie NDS osobom dorosłym, ujawnianie NDS wyłącznie rówieśnikom, nieujawnianie). Analizowano cechy osób badanych, charakterystykę niechcianych doświadczeń seksualnych oraz zmienne dotyczące sytuacji rodzinnej.

Grupa 263 dorastających dziewcząt, które ujawniły niechciane doświadczenia seksualne podczas ogólnokrajowego badania sondażowego, przeprowadzonego wśród amerykańskich nastolatków (National Survey of Adolescents – NSA), scharakteryzowała te doświadczenia oraz opisała czas ujawnienia i jego odbiorców. Przeprowadzono dwie wieloczynnikowe analizy regresji logistycznej, aby ustalić istotne predyktory poszczególnych aspektów ujawnienia. Jedną z najważniejszych zmiennych w procesie ujawniania niechcianych doświadczeń seksualnych jest wiek ofiary. Aspekty samego doświadczenia krzywdzenia okazały się istotnymi predyktorami tego, komu zwierzy się ofiara, natomiast relacja ze sprawcą wywierała silniejszy wpływ na czas (opóźnienie) ujawnienia NDS. W miarę dorastania, rówieśnicy stają się dla ofiar źródłem wsparcia, które w coraz większym stopniu wpływa na podejmowane przez nie decyzje o ujawnianiu niechcianych doświadczeń seksualnych.

Wprowadzenie

Niechciane doświadczenia seksualne (NDS) – mające miejsce w dzieciństwie i w okresie dorastania – są niepokojąco częste wśród amerykańskich dziewcząt (Boney-McCoy, Finkelhor 1995; Finkelhor i in. 1990). Doświadczenia te różnią się pod względem rodzaju i dotkliwości niewłaściwych zachowań seksualnych (ekshibicjonizm, molestowanie, gwałt), a także pod względem typu sprawcy (członek rodziny, osoba niespokrewniona, rówieśnik).

Ponadto, w wypadku wielu wczesnych doświadczeń seksualnych dochodzi do rozmaitych form niepożądanego kontaktu fizycznego, nawet wtedy, gdy uznaje się, że dane zdarzenie zaszło za obopólną zgodą (Abma i in. 1998).

Wyniki badań wskazują jednak, że wiele ofiar ujawnia swoje przeżycia ze znacznym opóźnieniem lub nie ujawnia ich wcale (Paine, Hansen 2002). Ujawnienie niechcianego doświadczenia seksualnego to niezwy-

* Badanie to zostało przeprowadzone w czasie, gdy autor pracował na Wydziale Socjologii, Antropologii i Prawa Karnego Uniwersytetu Stanowego w Valdosta. Wcześniejszą wersję tego artykułu przedstawiono na konferencji dotyczącej krzywdzenia dzieci i przemocy w rodzinie, która odbyła się w San Diego, w stanie Kalifornia, w lutym 2003 r. Autor chciałby wyrazić wdzięczność Carli Abshire, Marcie Giddings i Markowi Whatleyowi za ich wartościowe uwagi dotyczące niniejszego artykułu.

kle istotna decyzja, która pociąga za sobą poważne następstwa natury społecznej, emocjonalnej, interpersonalnej i prawnej. Ujawnienie jest niezbędne do rozpoczęcia działań ochronnych oraz do wszczęcia postępowania karnego przeciwko sprawcy przestępstwa seksualnego. Zwłoka w ujawnieniu doświadczenia krzywdzenia seksualnego może podważać wiarygodność ofiary jako świadka (Smith i in. 2000).

Z klinicznego punktu widzenia ujawnienie NDS może stanowić początek procesu

zdrowienia – radzenia sobie zarówno z następstwami urazu seksualnego, jak i ze skutkami zachowywania tego doświadczenia w tajemnicy (Pennebaker red. 1995; Sinclair, Gold 1997). Zrozumienie czynników, które wpływają na ujawnianie niechcianych doświadczeń seksualnych, ma decydujące znaczenie dla poprawy skuteczności działań, mających na celu wykrywanie traumatycznych przeżyć oraz zapewnianie wsparcia, pomocy terapeutycznej i ochrony ofiarom wykorzystywania seksualnego.

Przegląd literatury

Większość badań poświęconych ujawnianiu niechcianych doświadczeń seksualnych przeprowadzono na próbach sądowych bądź klinicznych. W kontekście sądowym i klinicznym istnieją pewne dowody lub podejrzenia dotyczące NDS (zwycię wykorzystywania seksualnego dzieci), a zmienne zależne odnoszą się do tego, czy podczas przesłuchania doszło do ujawnienia niechcianego doświadczenia seksualnego, z charakterystyką czy też jakością ujawnienia i/lub z tym, czy to ofiara zgłosiła dane zdarzenie.

Wyniki badań prowadzonych na próbach sądowych i klinicznych wskazują, że starszy wiek ofiary wiąże się z celowym (świadomym) ujawnianiem niechcianych doświadczeń seksualnych (Farrell 1988; Nagle i in. 1997; Sorensen, Snow 1991) oraz ze zwiększonym prawdopodobieństwem ujawnienia NDS podczas przesłuchania (DiPietro i in. 1997). Wbrew pogładowi, że przynależność rasowa/etniczna jest istotnym czynnikiem wpływającym na decyzje o ujawnianiu NDS (Fontes 1993), zaledwie w jednym badaniu (Elliott, Briere 1994) stwierdzono efekt przynależności rasowej/etnicznej, polegający na tym, iż w grupie dzieci, które nie ujawniły doświadczeń krzywdzenia seksualnego, było więcej dzieci afroamerykańskich (niż białych).

W kilku badaniach przeprowadzonych na próbach sądowych i klinicznych zaobserwowano związek między poważniejszymi

formami krzywdzenia a nieujawnianiem niechcianych doświadczeń seksualnych (Farrell 1988; Sauzier 1989). Sauzier (1989) ustaliła, że dzieci, które doświadczyły form wykorzystywania seksualnego o „średnim stopniu dotkliwości” (na przykład molestowania), ujawniały te przeżycia częściej niż ofiary aktów krzywdzenia, obejmujących stosunek płciowy oraz form wykorzystywania bez kontaktu fizycznego (takich jak ekshibicjonizm). Farrell (1988) doszedł do wniosku, że dzieci, które były wykorzystywane przez dłuższy czas, częściej niż inne ofiary z własnej inicjatywy ujawniają swoje doświadczenia. Stwierdzono również związek między użyciem przymusu lub przemocą a ujawnianiem niechcianych doświadczeń seksualnych, przy czym dzieci, które doświadczyły przymusu, częściej niż pozostałe ofiary wykorzystywania seksualnego ujawniają to przeżycie natychmiast lub wcale go nie ujawniają (Sauzier 1989).

Relacja łącząca ofiarę ze sprawcą również wpływa na proces ujawniania niechcianych doświadczeń seksualnych. Akty krzywdzenia popełnione przez biologicznych rodziców lub innych członków najbliższej rodziny wydają się związane z decyzją o opóźnieniu ujawnienia NDS lub nie ujawnianiu go (Elliott, Briere 1994; Sauzier 1989). Ponadto dzieci, które podczas postępowania dochodzeniowego doświadczyły wsparcia ze strony matki, mogą być bardziej skłonne do ujawniania doznanego

wykorzystywania seksualnego niż dzieci pozbawione takiego wsparcia (Elliott, Briere 1994; Lawson, Chaffin 1992).

Podsumowując, charakterystyka wykorzystywania (jego dotkliwość, czas trwania oraz relacja łącząca ofiarę za sprawcą), cechy dziecka (wiek, przynależność rasowa/etniczna), a także zmienne dotyczące sytuacji rodzinnej (wsparcie zapewniane dziecku przez matkę) okazały się związane z występowaniem i typem ujawniania niechcianych doświadczeń seksualnych.

Starsze dzieci są na ogół bardziej skłonne do ujawniania takich przeżyć i częściej ujawniają je celowo (z własnej inicjatywy). Fakt popełnienia wykorzystywania przez członka rodziny bądź opiekuna przeciwdziała ujawnianiu NDS. Wpływ czasu trwania, rodzaju wykorzystywania oraz przymusu (przemocy) wydaje się bardziej złożony. Dotkliwość krzywdzenia może wywierać krzywoliniowy wpływ na gotowość do ujawniania NDS, przy czym łagodne i szczególnie dotkliwe formy krzywdzenia są ujawniane rzadziej niż formy pośrednie. Przymus może utrudniać bądź ułatwiać ujawnianie NDS. Czas trwania wykorzystywania – choć, jak wskazują wyniki niektórych badań, wiąże się z prawdopodobieństwem zgłaszania aktów krzywdzenia władzom – może wchodzić w interakcję z wiekiem ofiary. Trudno zatem rozstrzygnąć, który z tych czynników – czas trwania wykorzystywania czy wiek ofiary – ma decydujące znaczenie.

Jednakże w wielu wypadkach wniosków sformułowanych na podstawie badań sądowych i klinicznych nie można uogólniać na szerszą populację. Znaczna część dzieci i nastolatków nie poddaje się diagnozie ani terapii przed osiągnięciem pełnoletności. Na przykład Lamb i Edgar-Smith (1994) zastrzegają, że zaledwie jedna trzecia spośród badanej grupy 60 osób dorosłych ujawniła swe doświadczenia wykorzystywania seksualnego przed ukończeniem czternastu lat. Ponadto, autorzy omówionych wcześniej badań skupiali się na ujawnianiu doświadczeń wykorzystywania seksu-

alnego wyspecjalizowanemu personelowi. Nie uwzględniono w nich przypadków ujawniania NDS przyjaciółom i członkom rodziny, mimo że takie ujawnienia w znacznej mierze decydują o tym, czy władze zostaną powiadomione o danym zdarzeniu, oraz czy ofiara wykorzystywania zostanie uznana za wiarygodną bądź winną, lub czy jej relacja zostanie zlekceważona (Roesler, Wind 1994).

Retrospektywne badania dorosłych mają tę zaletę, że biorą w nich udział również osoby, które jako dzieci (bądź nastolatki) nie były poddane diagnozie, niezależnie od tego, czy przed badaniem ujawniły komuś swoje doświadczenie. Mimo że takie badania bywają obciążone błędami wynikającymi ze zniekształceń pamięci, to jednak mogą stanowić podstawę bardziej uniwersalnego modelu czynników wpływających na proces ujawniania niechcianych doświadczeń seksualnych.

Niestety, przeprowadzono bardzo niewiele badań retrospektywnych poświęconych ujawnianiu NDS. Smith i współpracownicy (2000) badali opóźnienie ujawniania dziecięcych doświadczeń gwałtu (zdefiniowanych jako wszelkie formy niechcianych kontaktów seksualnych, którym towarzyszy penetracja), opisanych przez uczestniczki ogólnokrajowego badania sondażowego przeprowadzonego wśród amerykańskich kobiet. Badacze ci ujawnili, że młodszy wiek ofiar, bardziej dotkliwe formy gwałtu oraz dłuższy czas trwania wykorzystywania wiążą się z opóźnieniem ujawnienia NDS.

Arata (1998) donosi, że czas trwania i dotkliwość wykorzystywania seksualnego są związane z nieujawnianiem takich doświadczeń przez studentki, które przyznały, iż w dzieciństwie padły ofiarą wykorzystywania seksualnego.

W badaniu o podobnej tematyce (Ullman 1996) dorosłe ofiary napaści seksualnych częściej ujawniały takie doświadczenia przyjaciółkom lub członkom rodziny wtedy, gdy zostały zgwałcone, niż w wypadku usiłowania gwałtu. Nietrzeźwość sprawcy

i zainteresowanie mediów również okazały się związane z większym prawdopodobieństwem ujawniania NDS. Niewiele wiemy na temat predyktorów ujawniania niechcianych doświadczeń seksualnych, których nie można zakwalifikować jako „napaści seksualnej”. Na przykład młoda kobieta może przystać na kontakt seksualny, który na poziomie emocjonalnym należałoby uznać za „niechciany”.

Kellogg i Huston (1995) zwracają uwagę na fakt, że w badanej przez nich grupie 300 młodych kobiet zarejestrowanych w poradniach rodzinnych, czynniki wewnętrzne wywierały decydujący wpływ na decyzje dotyczące ujawniania NDS. Badane kobiety wymieniały strach i wstyd jako najczęstsze przyczyny zwlekania z ujawnieniem niechcianych doświadczeń seksualnych bądź zachowywania ich w tajemnicy.

Celem badania przedstawionego w niniejszym artykule jest wyjaśnienie, jakie czynniki wpływają na ujawnianie niechcianych doświadczeń seksualnych w dzieciństwie i w okresie dorastania. Pod wieloma względami opiera się ono na badaniach opisywanych w literaturze tematu i stanowi ich kontynuację.

Po pierwsze, wykorzystano w nim dane pochodzące z reprezentatywnej, ogóln-

krajowej próby amerykańskich dziewcząt. Dzięki skupieniu się na dorastającej młodzieży, odstęp czasu między niechcianymi doświadczeniami seksualnymi a przeprowadzeniem diagnozy (oceny) jest krótszy niż w wypadku badań prowadzonych wśród osób dorosłych, które mogły doświadczyć NDS nawet przed kilkudziesięcioma laty. Umożliwia to minimalizację wpływu zniekształceń pamięci.

Po drugie, przedstawione tu badanie nie dotyczy wyłącznie tego, czy doszło do ujawnienia niechcianego doświadczenia seksualnego, czy też nie, ale raczej traktuje ujawnianie NDS jako zjawisko wielowymiarowe, obejmujące między innymi czas (opóźnienie) oraz odbiorcę ujawnienia.

Wreszcie w badaniu tym przeanalizowano kilka potencjalnych czynników wpływających na ujawnianie NDS, takich jak: cechy ofiary, charakterystyka aktów wykorzystywania seksualnego czy też aspekty sytuacji rodzinnej.

Ponieważ w rozmaitych kontekstach ujawnianie niechcianych doświadczeń seksualnych wiązano z szerokim wachlarzem czynników, w niniejszym badaniu przyjęto podejście wyjaśniające, nie wysuwając formalnych hipotez. Założono, że wszystkie analizowane czynniki mogą być predyktorami badanego zjawiska.

Metoda

Osoby badane

Uczestniczkami niniejszego badania były dziewczęta w wieku od 12 do 17 lat, z którymi przeprowadzono wywiady telefoniczne w ramach ogólnokrajowego badania sondażowego dorastającej młodzieży (*National Survey of Adolescents – NSA*) (Kilpatrick, Saunders 1995). Spośród całej próby ($n = 4023$), 3161 dziewcząt zostało dobranych losowo (przy czym jednostką doboru było gospodarstwo domowe), a 862 stanowiło próbę dodatkową (*over-sample*), złożoną z osób mieszkających w rejonach oznaczonych jako „centrum miast”. Dane demograficzne dotyczące całej próby znaleźć

można w artykule Kilpatricka i jego współpracowników (2000).

W badaniu NSA wykorzystano wieloetapową, warstwową, opartą na rachunku prawdopodobieństwa, sześciostopniową procedurę doboru próby, z zastosowaniem metody losowania numerów telefonicznych (*random digit dialing*) w poszczególnych rejonach. W ten sposób wyłoniono reprezentatywną próbę dorastających młodych ludzi, opartą na rejonie zamieszkania, wieku, płci i przynależności rasowej.

Spośród 5367 wylosowanych gospodarstw domowych, w których znajdowały

się osoby nastoletnie, 4836 (90%) rodziców zgodziło się na udział w badaniu, 4236 (79%) zezwoliło na przeprowadzenie wywiadu z ich dorastającym dzieckiem, a 4024 młodych ludzi zdecydowało się na uczestnictwo w sondażu (75%). Z badania wyłączono osoby mieszkające w gospodarstwach domowych pozbawionych dorosłego opiekuna, nieposiadające telefonu, przebywające w instytucjach opiekuńczych oraz nieznające języka angielskiego ani hiszpańskiego.

Próba wyłoniona przy użyciu opisanych procedur doboru zawierała nieco większy odsetek przedstawicieli mniejszości etnicznych niż wynika z szacunkowych danych, pochodzących z amerykańskiego spisu powszechnego. Zastosowano procedurę ważenia na trzech wymiarach: wieku, przynależności rasowej oraz płci, aby przybliżyć badaną próbę do oszacowań amerykańskiego Biura ds. Spisu Powszechnego 1995 dla tych kategorii. Wszystkie wyniki przedstawiono w postaci wartości ważonych.

Narzędzia

W ogólnokrajowym badaniu sondażowym dorastającej młodzieży (NSA) zastosowano metodę ustrukturyzowanego wywiadu telefonicznego. Wywiady zostały przeprowadzone przez firmę Schulman, Ronca i Bucuvalas Incorporated (SRBI), specjalizującą się w badaniach sondażowych. Firma SRBI posłużyła się techniką wspomaganego komputerowo wywiadu telefonicznego – osoby przeprowadzające wywiady miały przed sobą monitor, na którym wyświetlały się kolejne pytania. Uczestników badania NSA pytano o rozmaite doświadczenia traumatyczne, oceniając wpływ tych przeżyć na ich zdrowie psychiczne. Niechciane doświadczenia seksualne (NDS) ujawnione podczas sondażu oceniano za pomocą zmodyfikowanej wersji narzędzia zwanego wywiadem klasyfikującym zdarzenia życiowe (*Incident Classification Interview* – ICI) (Saunders i in. 1992).

Respondentom przedstawiano najpierw szeroką definicję „niechcianego” doświadczenia seksualnego, obejmującą *wszelkie*

kontakty o charakterze seksualnym, których młody człowiek sobie nie życzy. Osoba przeprowadzająca wywiad wyjaśniała następnie, że mogą to być sytuacje, kiedy ktoś starał się skłonić cię do zachowań seksualnych, na które nie miałeś (miałaś) ochoty, niezależnie od tego, kto to zrobił, jak dawno to się zdarzyło i czy zdarzenie to zostało zgłoszone policji.

Jeśli respondent odpowiadał twierdząco na którekolwiek z pytań dotyczących konkretnych niechcianych doświadczeń seksualnych (od penetracji seksualnej po dotyknięcie intymnych części ciała osoby badanej przez sprawcę), osoba przeprowadzająca wywiad zadawała mu serię pytań, odnoszących się między innymi do charakterystyki danego epizodu (np.: „Czy obawiałeś się o swoje życie?”) oraz do cech sprawcy (np. „Jaka relacja łączyła cię ze sprawcą?”, „Ile lat miała ta osoba?”).

Jeżeli respondent wspominał o dwóch lub więcej takich zdarzeniach, proszono go o opisanie pierwszego z nich, tego, które wydawało mu się najbardziej dotkliwe, oraz – jeśli było ich więcej – ostatniego zdarzenia. Osoby badane opisywały zatem nie więcej niż trzy zdarzenia. 63% respondentów opisało tylko jeden przypadek niechcianego kontaktu seksualnego, 35% wspomniało o dwóch takich zdarzeniach, a 2% – o trzech lub więcej. W badaniu przedstawionym w niniejszym artykule analizowano wyłącznie pierwsze (lub jedyne) niechciane doświadczenie seksualne.

Narzędzie ICI (wywiad klasyfikujący zdarzenia życiowe) dostarcza badaczowi behawioralnych, dyskretnych zmiennych charakteryzujących niechciane doświadczenia seksualne. Mimo że nie sposób dokonać statystycznej oceny rzetelności poszczególnych wskaźników, to jednak wywiad ICI okazał się ważną strategią zapobiegania zniekształceniom wyników wskutek niewielkiej liczby odpowiedzi na ankietę czy też niejasności definicyjnych, które są zmurą autorów wielu badań sondażowych dotyczących traumatycznych doświadczeń seksualnych. Zmienne ujęte w różnych

wersjach ICI okazały się użyteczne w badaniu aspektów niechcianych zachowań seksualnych, jako zmiennych niezależnych bądź zależnych, w badaniach z udziałem dorosłych kobiet i dorastających dziewcząt (por. Epstein i in. 1997; Hanson i in. 1999; Hanson i in. 2001; Smith i in. 2000).

Cechy ofiary

W badaniu NSA oceniano wiek ofiary w momencie rozpoczęcia niechcianych doświadczeń seksualnych jako zmienną ciągłą, a następnie kodowano go ponownie, tworząc kategorie, które odzwierciedlały fazy rozwojowe i naturalne zgrupowania danych:

- 0–7 lat (wczesne dzieciństwo),
- 7–10 lat (faza latencji),
- 11–13 lat (wczesny okres dorastania),
- 14–17 lat (średni okres dorastania).

Przed przeprowadzeniem wywiadu z dorastającym dzieckiem, rodziców pytano o jego przynależność rasową/etniczną. Uzyskane od rodziców dane dotyczące ich dochodów zakodowano w postaci trzech kategorii:

- mniej niż 20 tys. dolarów rocznie;
- 20–50 tys. dolarów rocznie;
- ponad 50 tys. dolarów rocznie.

Dane dotyczące wielokategorialnej zmiennej porządkowej, jaką było wykształcenie głowy rodziny, zakodowano w postaci trzech kategorii:

- poniżej średniego,
- średnie,
- powyżej średniego.

Charakterystyka niechcianych doświadczeń seksualnych

Mimo że osoby badane pytano o częstość i liczbę rozmaitych niechcianych doświadczeń seksualnych, jakie przydarzyły się im w ciągu całego życia, w wypadku każdego z opisywanych epizodów dostępne były jedynie informacje dotyczące tego, czy doszło do penetracji seksualnej. Respondenci posługiwali się zatem dychotomicz-

nym kodem, wskazującym na obecność lub brak penetracji (pochwy, ust lub odbytu, przy użyciu genitaliów, palców bądź przedmiotów) lub na doświadczenie seksualne bez penetracji (wymuszone dotyknięcie własnych intymnych części ciała lub genitaliów sprawcy).

Osoby badane pytano o to, czy podczas NDS obawiały się o własne życie oraz czy wskutek tego zdarzenia odniosły niegroźne bądź poważne obrażenia ciała. Wreszcie, nastoletni respondenci określali, czy opisywane NDS stanowiło część serii zdarzeń, czy też było jednorazowym, odosobnionym epizodem.

Osoby badane odpowiadały na pytanie dotyczące tego, czy znały sprawcę danego NDS, a następnie charakteryzowały relację łączącą je ze sprawcą. Typy relacji ze sprawcą zakodowano jako związki rodzinne i pozarodzinne. Ponieważ sprawcami aktów wykorzystywania seksualnego opisywanych przez osoby badane byli zarówno ich rówieśnicy, jak i ludzie starsi od nich, wyodrębniono zmienną dotyczącą tego, czy sprawca był w wieku ofiary, czy też był od niej starszy. Wiek sprawcy pogrupowano w trzy kategorie:

- dziecko (poniżej 12 lat),
- osoba w okresie dorastania (12–19 lat),
- dorosły (ponad 19 lat).

Podobnie wiek ofiary w momencie doświadczonego wykorzystywania seksualnego podzielono na dwie kategorie:

- dorastający młody człowiek (12–17 lat),
- dziecko (poniżej 12 lat).

Następnie wyodrębniono zmienną różnicy wieku, aby ustalić, czy ofiara należała do tej samej grupy wieku, co sprawca (tzw. NDS rówieśnicze), czy też była od niego młodsza (NDS hierarchiczne).

Sytuacja rodzinna

Uczestnikom badania NSA zadawano pytania dotyczące alkoholizmu i narkomanii w rodzinie oraz stosowania przemocy fizycznej przez kogoś z opiekunów, a także pytanie odnoszące się do uogólnionych

obaw o bezpieczeństwo członków rodziny. Respondentów pytano o to, czy któryś z członków ich rodziny lub inna mieszkająca z nimi osoba pije alkohol lub zażywa narkotyki w „tak dużej ilości, że zaczęło to stanowić problem”. Odpowiedź na to pytanie została zakodowana dychotomicznie (tak/nie).

Osobom badanym zadawano trzy pytania dotyczące form przemocy fizycznej stosowanej przez któregoś z opiekunów, a ich odpowiedzi kodowano w formie dychotomicznego wskaźnika: występowanie lub brak przemocy fizycznej. Odpowiedzi na pytanie dotyczące stopnia, w jakim respondent – dorastając w domy rodzinnym – obawiał się o bezpieczeństwo swoich najbliższych, zakodowano ponownie, tworząc trzy kategorie, zgodnie z naturalnymi zgrupowaniami danych:

- „nigdy”,
- „rzadko”,
- „częściej niż rzadko”.

Aby zbadać wpływ struktury rodziny, osoby badane podzielono na trzy kategorie:

- „zawsze mieszkał(a) z obojgiem rodziców”,
- „przeżył(a) rozwód lub separację rodziców”,
- „nigdy nie mieszkał(a) z obojgiem rodziców”.

Zmienne zależne

W wypadku pytania dotyczącego opóźnienia (zwłoki) w ujawnieniu NDS badani wybierali jedną spośród 11 odpowiedzi o charakterze porządkowym: od natychmiastowego zgłoszenia do ujawnienia NDS po pięciu lub więcej latach od jego rozpoczęcia. Na podstawie naturalnych zgrupowań danych zmienną tę zdychotomizowano, tworząc dwie kategorie:

- „w ciągu miesiąca”,
- „później niż po miesiącu”.

Respondenci, którzy podczas wywiadu po raz pierwszy ujawnili niechciane doświadczenie seksualne, zostali zaliczeni do oddzielnej kategorii, nazwanej „nieujawnienie NDS (ujawnienie dopiero

w trakcie sondażu)”. Takie podejście różni się od tego, jakie przyjęli Smith i współpracownicy (2000) – w przeprowadzonym przez nich badaniu sondażowym ujawnienie NDS w trakcie wywiadu traktowano jako pierwsze ujawnienie, a następnie obliczano, ile czasu upłynęło między niechcianym doświadczeniem seksualnym (w tym wypadku dziecięcym doświadczeniem gwałtu) a jego ujawnieniem i na tej podstawie zaliczano osoby badane do jednej z dwóch grup: „małe opóźnienie” oraz „duże opóźnienie”.

W badaniu przedstawionym w niniejszym artykule zdecydowano, że sztuczność sytuacji wywiadu uzasadnia stworzenie odrębnej kategorii. Ujawnienie doświadczenia wykorzystywania seksualnego wyłącznie osobie przeprowadzającej wywiad uznano za zbliżone do nieujawnienia. Czytelnik powinien zatem interpretować kategorię „nieujawnienie NDS” z pewną ostrożnością, ponieważ należałoby ją raczej traktować jako kategorię „ujawnienie dopiero podczas sondażu”. Zmienna „**latencja** (opóźnienie) **ujawnienia**” dzieli się zatem na trzy wzajemnie wykluczające się, wyczerpujące kategorie:

- „ujawnienie natychmiastowe”,
- „ujawnienie opóźnione”,
- „nieujawnienie (ujawnienie dopiero podczas sondażu)”.

Zmienną dotyczącą odbiorcy ujawnienia opracowano na podstawie serii pytań, które odnosiły się do tego, komu respondenci opowiedzieli o NDS jako pierwszemu, drugiemu, trzeciemu itd. Listę 22 potencjalnych odbiorców zakodowano ponownie, tworząc dwie kategorie:

- dorośli (przedstawiciele władz i członkowie rodziny),
- rówieśnicy (koledzy i rodzeństwo).

Zmienną „**odbiorca ujawnienia**” oceniano w wypadku wszystkich odpowiedzi, co umożliwiło wyodrębnienie trzech kategorii:

- „powiedział(a) o NDS komuś dorosłemu” (niezależnie od tego, czy respondent ujawnił NDS także rówieśnikowi),

- „powiedział(a) o NDS tylko rówieśnikowi”,
- „nieujawnianie” („powiedział o NDS tylko osobie prowadzącej wywiad”).

Plan analizy

Wtórą analizę wyników sondażu NSA przeprowadzono za zgodą Rady ds. Badań Naukowych Uniwersytetu Stanowego w Valdosta. Dla każdej ze zmiennych zależnych przeprowadzono dwustopniową analizę danych. Obliczono wartość statystyki χ^2 Pearsona, wiążącą każdy z predyktorów z interesującym badaczy aspektem ujawnienia NDS. Następnie obliczono dodatkowo wartość χ^2 dla związku łączącego dwie zmienne zależne – latencję ujawnienia oraz odbiorcę ujawnienia, z wyłączeniem osób, które po raz pierwszy ujawniły NDS podczas badania. Czynniki, które osiągnęły standardowy poziom istotności statystycznej ($p < 0,05$), poddano analizom wielozmiennym przy użyciu wieloczynnikowej regresji logistycznej (*Mulinominal Logistic Regression* – MLR). Metoda ta umożliwia analizę dyskretnych zmiennych zależnych (wielokategorialnych) i jest zalecana wtedy, gdy badane predyktory mogą mieć charakter nominalny, porządkowy lub mieszany (Homer, Lemeshow 1989).

Przeprowadzono odrębne analizy MLR dla każdej ze zmiennych zależnych. Wszystkie predyktory wprowadzono równocześnie, a następnie zastosowano wsteczną procedurę krokową w celu określenia modelu końcowego. Predyktory o najmniejszym udziale w modelu regresji (oszacowanym za pomocą logarytmicznego współczynnika prawdopodobieństwa – *log-probability ratio*) były kolejno usuwane, aż do momentu, gdy wszystkie pozostałe zmienne osiągnęły wartość $p < 0,15$, zgodnie z kryterium, które zalecają Hosmer i Lemeshow (1989). Podjęto decyzję *a priori* o zachowaniu zmiennej dotyczącej różnicy wieku w analizach wieloczynnikowych, aby kontrolować zmienność między hierarchicznymi i rówieśni-

czymi formami niechcianych doświadczeń seksualnych.

Brakujące dane

W wypadku zmiennej zależnej „latencja ujawnienia” zgromadzone informacje umożliwiły kategoryzację wszystkich przypadków. Dla zmiennej zależnej „odbiorca ujawnienia” brakowało danych dotyczących 3,7% przypadków. Spośród 16 zmiennych niezależnych tylko w wypadku dwóch brakowało więcej niż 6% wartości; były to zmienne „różnica wieku” (12,4%) oraz „dochody rodziców” (16,4%). Test χ^2 Pearsona nie wykazał żadnego związku między brakującymi wartościami a zależnością łączącą różnicę wieku z latencją ujawnienia NDS ($\chi^2 = 0,73$, 2, $p = 0,695$) ani zależnością między różnicą wieku a odbiorcą ujawnienia ($\chi^2 = 2,6$, 2, $p = 0,27$). Nie wykazano również związku między brakującymi wartościami a zależnością łączącą dochody rodziców z latencją ujawnienia ($\chi^2 = 3,1$, 2, $p = 0,207$) ani zależnością między dochodami rodziców a odbiorcą ujawnienia ($\chi^2 = 0,58$, 2, $p = 0,474$).

We wszystkich analizach zastosowano procedurę eliminacji, tzw. *listwise deletion*, a w każdej z analiz wykorzystano wszystkie dostępne przypadki. Wielkość próby może się zatem nieco różnić w wypadku poszczególnych testów dwuzmiennych. Ze względu na podjętą *a priori* decyzję o zachowaniu zmiennej „różnica wieku” w równaniach wielozmiennych, w ostatecznym modelu liczebność próby zmniejszono o 12,4%. Jednakże, zważywszy na różnorodność form niechcianych doświadczeń seksualnych, uznano, że kontrolowanie tej zmienności jest niezbędne, pomimo związanego z nim spadku mocy modelu statystycznego (wynikającej z mniejszej liczebności próby).

Analizy opisowe

Częstość występowania niechcianych doświadczeń seksualnych

Wśród 4023 nastoletnich uczestników badania sondażowego NSA było 1958 (48,7%) dziewcząt, z których 263 (13%) opisało przynajmniej jedno doświadcze-

nie niechcianego kontaktu seksualnego. W grupie tej 63% dziewcząt podało, że należy do rasy kaukaskiej (białej), 22% określiło się jako Afroamerykanki, a 9,6% reprezentowało mniejszość latynoską. Na podstawie wywiadów z rodzicami oszacowano poziom rocznych dochodów gospodarstw domowych w badanej próbie:

- poniżej 20 tys. dolarów (26,4%),
- 20–50 tys. dolarów (49,7%),
- powyżej 50 tys. dolarów (23,9%).

Jeśli chodzi o czas trwania edukacji głowy rodziny (wskazujący na poziom wykształcenia), najczęściej było to ponad 12 lat (49,9%), a następnie 12 lat (36,4%) oraz mniej niż 12 lat (13,5%). Większość respondentek reprezentowała starszy przedział wieku populacji w wieku od 12 do 17 lat, przy czym średnia wieku w momencie badania wynosiła 15,2 lat.

Charakterystyka niechcianych doświadczeń seksualnych

Średni wiek badanych dziewcząt w momencie rozpoczęcia NDS wynosił 11,2 lat (z wyłączeniem 13 dziewcząt, które nie mogły sobie przypomnieć, ile miały wtedy lat). W momencie doświadczenia niechcianego kontaktu seksualnego większość ofiar była już w okresie dorastania (29% w wieku 11–13 lat; 35% w wieku 14–17 lat). W wypadku 55% niechcianych doświadczeń seksualnych sprawcą był rówieśnik ofiary. W większości były to pojedyncze (jednorazowe) zdarzenia, ale jedną trzecią opisanych doświadczeń stanowiły wielokrotne akty wykorzystywania popełnione przez tego samego sprawcę. Do penetracji seksualnej doszło w 37% wszystkich zdarzeń, a 30% badanych dziewcząt twierdziło, że odczuwało lęk o własne życie. 12% badanych odniosło poważne lub niegroźne obrażenia ciała. Respondentki na ogół знаły sprawcę (79%), a 24% aktów wykorzystywania seksualnego zostało popełnionych przez członków rodziny.

Ujawnianie niechcianych doświadczeń seksualnych

74% dziewcząt, które doświadczyły niechcianego kontaktu seksualnego, powiedziało o tym komuś przed rozpoczęciem badania sondażowego. 24% tych dziewcząt ujawniło NDS w ciągu 24 godzin po zdarzeniu, a kolejne 19% opowiedziało komuś o swoim doświadczeniu przed upływem miesiąca. W ciągu roku od niechcianego doświadczenia seksualnego ujawniło je kolejne 12% osób badanych, a dodatkowe 19% zwlekało z ujawnieniem dłużej niż rok. Pozostałe nastolatki (26%) ujawniły NDS dopiero w trakcie badania sondażowego.

W celu przeprowadzenia analizy latencji ujawnienia wyodrębniono trzy grupy:

- ujawnienie natychmiastowe (w ciągu miesiąca – 43%),
- ujawnienie opóźnione (po upływie czasu dłuższego niż miesiąc – 31%),
- nieujawnienie NDS (ujawnienie dopiero podczas badania – 26%).

Nastoletnie dziewczęta, które ujawniły niechciane doświadczenie seksualne przed rozpoczęciem badania sondażowego, najczęściej zwierzały się bliskim przyjacielom (36%). Kolejne grupy odbiorców stanowiły matki (35%), inni krewni (8%) oraz przedstawiciele instytucji, tacy jak policjanci, nauczyciele, duchowni itp. (6%). 12% dziewcząt nie określiło osoby, której zwierzyło się po raz pierwszy.

W analizach odbiorcy ujawnienia uwzględniono kategorię „nieujawnienie” (ujawnienie NDS dopiero podczas badania) – w ten sposób powstała trójkateryjny zmienna dyskretna o wartościach:

- ujawnienie NDS osobie dorosłej (48%),
- ujawnienie NDS wyłącznie rówieśnikowi/rówieśnicy (25%),
- nieujawnienie NDS (ujawnienie NDS dopiero podczas badania – 27%).

W dziewięciu przypadkach (3,7%) zgromadzone informacje okazały się niewystarczające do określenia, komu zwierzyło się osoby badane – zostały one pominięte w dalszych analizach.

Analizy dwuzmiennowe

W tabelach 1 i 2 przedstawiono zaobserwowane częstości oraz wartości χ^2 dla istotnych statystycznie zależności między zmiennymi niezależnymi a cechami ujawnienia (latencją i typem odbiorcy). Dla ułatwienia interpretacji otrzymanych wyników w nawiasach podano standaryzowane błędy resztowe (*adjusted standardized residua* – ASR). Błędy resztowe większe niż 2 wskazują na istotne różnice między wartościami otrzymanymi a oczekiwanymi. Znak wartości ASR wskazuje na kierunek związku między poziomami zmiennych. Analiza błędów resztowych ułatwia interpretację wartości χ^2 w wypadku dwóch lub więcej kategorii, ponieważ umożliwia zaznaczenie pól „ważnych”, które przyczyniają się do całkowitej istotności testu.

Latencja ujawnienia

Jeśli chodzi o cechy ofiary, wielkości standaryzowanych błędów resztowych wskazują na dodatni związek między natychmiastowym ujawnieniem NDS a wiekiem ofiary (w momencie rozpoczęcia niechcianego doświadczenia seksualnego) mieszczącym się w przedziale 11–13 lat oraz ujemny związek między natychmiastowym ujawnieniem a wiekiem ofiary poniżej 7 lat. Opóźnione ujawnienie NDS okazało się związane dodatnio z wiekiem ofiary poniżej 11 lat, a ujemnie – z doświadczeniem niechcianych kontaktów seksualnych po ukończeniu 10 lat. Zaobserwowano również silny związek dodatni między nieujawnianiem NDS a wiekiem ofiary mieszczącym się w przedziale 15–17 lat oraz zależność ujemną między nieujawnieniem NDS a wiekiem ofiary (w momencie rozpoczęcia takich doświadczeń) od 7 do 10 lat.

Jeżeli chodzi o charakterystykę niechcianych doświadczeń seksualnych, to fakt popełnienia NDS przez rówieśnika ofiary okazał się związany ujemnie z ujawnianiem opóźnionym i dodatnio z nieujawnianiem niechcianych doświadczeń seksualnych.

Również zdarzenia wielokrotne (w odróżnieniu od jednorazowych incydentów) były dodatnio związane z ujawnianiem opóźnionym.

Ponadto, wydaje się, że penetracja seksualna w trakcie NDS wiąże się z opóźnionym ujawnianiem takich doświadczeń, mimo iż w wypadku tej zmiennej nie osiągnięto standardowego poziomu istotności statystycznej.

Podobnie pewne dane wskazują na związek między obawą o własne życie a skłonnością do zwlekania z ujawnieniem NDS, ostatecznie jednak ofiary ujawniały je przed rozpoczęciem badania sondażowego. Napaść seksualna, której sprawcą był nieznajomy (a nie osoba dobrze znana ofierze), okazała się dodatnio związana z natychmiastowym ujawnianiem NDS. Popełnienie aktu wykorzystywania seksualnego przez członka rodziny było ujemnie związane z natychmiastowym ujawnianiem NDS i dodatnio z nieujawnianiem takich doświadczeń.

Jeśli chodzi o zmienne dotyczące sytuacji rodzinnej, brak obaw o bezpieczeństwo członków rodziny okazał się ujemnie związany z opóźnieniem i dodatnio z nieujawnianiem niechcianych doświadczeń seksualnych. Jednakże częstość odczuwania obaw o bezpieczeństwo członków rodziny nie miała istotnego znaczenia. Stwierdzono dodatni związek między obecnością osoby uzależnionej od narkotyków w domu rodzinnym a opóźnionym ujawnianiem NDS oraz związek ujemny między tą zmienną a nieujawnianiem doświadczeń wykorzystywania seksualnego.

Wreszcie, niektóre dane wskazywały na istnienie dodatniej zależności między zmienną „nigdy nie mieszkała z obojgiem rodziców” a nieujawnianiem niechcianych doświadczeń seksualnych oraz ujemnego związku łączącego rozwód lub separację rodziców z nieujawnianiem.

Odbiorca ujawnienia

Wśród zmiennych demograficznych badanych pod kątem ich związku z odbiorcą

ujawnienia istotny okazał się ponownie wiek ofiary. Niechciane doświadczenia seksualne w wieku od 7 do 11 lat były ujemnie związane z nieujawnianiem NDS oraz z ujawnianiem ich osobie dorosłej. Wiek od 14 do 17 lat (w momencie rozpoczęcia NDS) był natomiast dodatnio związany z nieujawnianiem niechcianych doświadczeń seksualnych oraz z ujawnianiem ich rówieśnikom oraz ujemnie z ujawnianiem takich doświadczeń osobie dorosłej.

Zaobserwowano istotny związek między seksualnymi atrybutami NDS a typem odbiorcy ujawnienia. Penetracja seksualna i obawa o własne życie były dodatnio związane z ujawnianiem takich doświadczeń osobie dorosłej. Wielokrotne (seryjne) niechciane doświadczenia seksualne okazały się dodatnio związane ze zwierzaniem się osobie dorosłej, natomiast zdarzenia jednorazowe były dodatnio związane z ujawnianiem NDS rówieśnikom.

Stwierdzono dodatni związek między obrażeniami fizycznymi towarzyszącymi NDS a ujawnianiem takich doświadczeń wyłącznie rówieśnikom i nieujawnianiem ich przed rozpoczęciem badania. Napaści seksualne, których sprawcami byli rówieśnicy, okazały się związane ujemnie z ujawnianiem takich doświadczeń osobom dorosłym i dodatnio z ujawnianiem ich wyłącznie rówieśnikom. Kiedy sprawca był członkiem rodziny, ofiary przejawiały skłonność do ujawniania NDS osobom dorosłym, a nie do zwierzania się rówieśnikom lub zachowywania ich w tajemnicy.

Jedna ze zmiennych dotyczących sytuacji rodzinnej była istotna statystycznie, a dwie zbliżyły się do granicy istotności. Zmienna „nigdy nie mieszkała z obojgiem rodziców” okazała się dodatnio związana z nieujawnianiem niechcianych doświadczeń seksualnych i ujemnie związana z ujawnianiem NDS rówieśnikom. Zaobserwowano również związek ujemny między rozwodem lub separacją rodziców a nieujawnianiem doświadczeń wykorzystywania seksualnego. Istniały również pewne przesłanki do wniosko-

wania o ujemnym związku łączącym uzależnienie od narkotyków w rodzinie z nieujawnianiem NDS oraz dodatnim związku między sporadycznymi obawami o bezpieczeństwo rodziny a nieujawnianiem takich doświadczeń.

Związki między zmiennymi zależnymi

Wyniki dwuczynnikowego (2 x 2) testu χ^2 (po usunięciu kategorii „nieujawnianie NDS”) wskazywały na negatywny związek między ujawnieniem niechcianego doświadczenia seksualnego rówieśnicy (koleżance) a dłuższą niż miesięczna zwłoka z ujawnieniem tego zdarzenia (χ^2 , 1 = 9,4, $p < 0,002$). Zatem dziewczęta, które zwierzały się innym nastolatkom, na ogół czyniły to w ciągu miesiąca od niechcianego doświadczenia seksualnego.

Analizy wieloczynnikowe

Latencja ujawnienia

Zmienne ujęte w modelu początkowym, służącym przewidywaniu latencji (opóźnienia) ujawniania NDS, dotyczyły:

- wieku ofiary;
- tego, czy dane doświadczenie było jednorazowym incydem, czy też częścią serii zdarzeń;
- tego, czy ofiara dobrze знаła sprawcę;
- tego, czy sprawca był członkiem rodziny ofiary;
- spostrzeżanego bezpieczeństwa rodziny.

Pełen model, który okazał się znacznie lepszy od modelu wyjściowego (*intercept-only model*) (χ^2 , 20 = 90,1, $p < 0,001$), przewidywał 39% wariacji całkowitej, oszacowanej przy użyciu współczynnika R^2 Nagelkerke’a, oraz klasyfikował poprawnie 63,2% przypadków. Następnie usunięto zmienną „zdarzenie jednorazowe czy seria zdarzeń”, dzięki czemu otrzymano model końcowy znacznie lepszy od modelu wyjściowego (χ^2 , 18 = 93,2, $p < 0,001$). Model ten przewidywał 39% wariacji i klasyfikował poprawnie 63,3% przypadków. Ponieważ wszystkie zmienne osiągnęły kryterium LLRT (*log-likelihood ratio test*)

Tabela 1. Analiza krzyżowa (*cross tabulation*) zmiennych niezależnych (predyktorów) i latencji ujawnienia wraz z liczebnościami zaobserwowanymi i standaryzowanymi błędami resztowymi

Zmienne niezależne	(N, $df = \chi^2$)	Poziomy	Latencja ujawnienia		
			ujawnienie natychmiastowe	ujawnienie opóźnione	nieujawnienie (ujawnienie dopiero podczas badania)
1	2	3	4	5	6
Wiek ofiary (w momencie rozpoczęcia NDS)	(241, 6 = 46,5) ^c	0–6 7–10 11–13 14–17	10 (-2,8) 16 (-0,9) 41 (3,3) 36 (0,1)	26 (4,5) 22 (2,9) 14 (-2,4) 14 (-3,7)	7 (-1,6) 6 (-2,0) 14 (-1,2) 35 (4,1)
Penetracja	(242, 2 = 5,8) ^d	Tak Nie	37 (-0,6) 68 (0,6)	36 (2,2) 40 (-2,2)	17 (-1,7) 44 (1,7)
Seria NDS	(249, 2 = 7,2) ^a	Wielokrotne Jednorazowe	29 (-2,0) 79 (2,0)	35 (2,6) 42 (-2,6)	20 (-0,5) 44 (0,5)
Strach	(250, 2 = 5,0) ^d	Tak Nie	33 (-0,1) 75 (0,1)	30 (1,9) 47 (-1,9)	14 (-1,9) 51 (1,9)
Różnica wieku	(223, 2 = 11,6) ^b	Rówieśnicze Hierarchiczne	56 (0,9) 41 (-0,9)	27 (-3,2) 43 (3,2)	38 (2,4) 18 (-2,4)
Sprawca znany	(254, 2 = 13,5) ^b	Tak Nie	74 (-3,7) 35 (3,7)	68 (1,9) 11 (-1,9)	58 (2,1) 8 (-2,1)
Sprawca – członek rodziny	(249, 2 = 36,5) ^c	Tak Nie	14 (-3,6) 94 (3,6)	38 (6,0) 41 (-6,0)	8 (-2,4) 54 (2,4)
Struktura rodziny	(256, 4 = 9,3) ^c	Oboje rodzice Rozwód/separacja Nigdy oboje rodzice	58 (1,0) 35 (0,4) 17 (-1,7)	35 (-1,2) 30 (1,6) 15 (-0,4)	33 (-0,1) 13 (-2,2) 20 (2,3)
Uzależnienie od narkotyków w rodzinie	(255, 2 = 9,1) ^a	Tak Nie	17 (-0,5) 93 (0,5)	21 (2,7) 59 (-2,7)	5 (-2,3) 60 (2,3)
Obawa o bezpieczeństwo rodziny	(253, 4 = 16,9) ^b	Nigdy Rzadko Częściej niż rzadko	64 (1,8) 25 (-0,4) 19 (-1,7)	45 (0,9) 11 (-2,6) 23 (1,6)	24 (-3,1) 26 (3,3) 16 (0,3)
Rasa/grupa etniczna	(251, 6 = 7,5) ^e				
Wykształcenie rodziców	(253, 4 = 5,4) ^e				
Dochód rodziny	(234, 4 = 2,8) ^e				
Obrażenia fizyczne	(252, 2 = 0,263) ^e				
Przemoc fizyczna	(253, 2 = 2,7) ^e				
Uzależnienie od alkoholu w rodzinie	(253, 2 = 2,1) ^e				

a) $p < 0,05$; b) $p < 0,01$; c) $p < 0,001$; d) $p < 0,1$; e) zależność nieistotna statystycznie.

Uwaga: W kolumnach 4, 5 i 6 w nawiasach podano standaryzowane błędy resztowe (*adjusted standardized residua* – ASR).

Tabela 2. Analiza krzyżowa (*cross tabulation*) zmiennych niezależnych (predyktorów) i odbiorcy ujawnienia wraz z liczebnościami zaobserwowanymi i standaryzowanymi błędami resztowymi

Zmienne niezależne	(N, $df = \chi^2$)	Poziomy	Latencja ujawnienia		
			osoba dorosła	wyłącznie rówieśnik	nieujawnienie (ujawnienie dopiero podczas badania)
1	2	3	4	5	6
Wiek ofiary (w momencie rozpoczęcia NDS)	(233, 6 = 35,4) ^c	0–6 7–10 11–13 14–17	24 (2,1) 33 (3,8) 35 (0,6) 22 (-5,3)	6 (-1,3) 5 (-2,2) 18 (0,5) 28 (2,3)	7 (-1,2) 6 (-2,2) 14 (-1,3) 35 (3,8)
Penetracja	(234, 2 = 9,0) ^b	Tak Nie	54 (3,0) 60 (-3,0)	17 (-1,6) 42 (1,6)	17 (-1,8) 44 (1,8)
Seria NDS	(241, 2 = 7,6) ^a	Wielokrotne Jednorazowe	50 (2,6) 66 (-2,6)	14 (-2,3) 47 (2,3)	20 (-0,7) 44 (0,7)
Obrażenia fizyczne	(243, 2 = 7,2) ^a	Tak Nie	20 (2,2) 96 (-2,2)	2 (-2,5) 59 (2,5)	8 (-0,1) 58 (0,1)
Strach	(241, 2 = 13,6) ^b	Tak Nie	49 (3,7) 66 (-3,7)	12 (-2,2) 49 (2,2)	13 (-2,0) 51 (2,0)
Różnica wieku	(219, 2 = 26,6) ^c	Rówieśnicze Hierarchiczne	41 (-5,1) 68 (5,1)	41 (3,6) 13 (-3,6)	38 (2,3) 51 (2,3)
Sprawca – członek rodziny	(240, 2 = 28,4) ^c	Tak Nie	47 (5,3) 70 (-5,3)	5 (-3,5) 56 (3,5)	8 (-2,6) 54 (2,6)
Struktura rodziny	(244, 4 = 11,8) ^a	Oboje rodzice Rozwód/separacja Nigdy oboje rodzice	20 (-0,7) 42 (1,7) 56 (-1,0)	6 (-2,0) 19 (0,3) 35 (1,3)	20 (2,8) 13 (-2,2) 33 (-0,2)
Uzależnienie od narkotyków w rodzinie	(244, 2 = 5,91) ^d	Tak Nie	23 (0,9) 95 (-0,9)	14 (1,4) 47 (-1,4)	5 (-2,4) 60 (2,4)
Obawa o bezpieczeństwo rodziny	(245, 4 = 8,2) ^d	Nigdy Rzadko Częściej niż rzadko	60 (-0,1) 24 (-1,6) 34 (1,7)	41 (2,9) 11 (-1,4) 9 (-2,0)	24 (-2,8) 26 (3,2) 16 (0,0)
Rasa/grupa etniczna	(242, 6 = 10,2) ^e				
Wykształcenie rodziców	(244, 4 = 4,5) ^e				
Dochód rodziny	(230, 4 = 4,8) ^e				
Obrażenia fizyczne	(245, 2 = 4,1) ^e				
Przemoc fizyczna	(243, 2 = 3,3) ^e				
Uzależnienie od alkoholu w rodzinie	(242, 2 = 0,62) ^e				

a) $p < 0,05$; b) $p < 0,01$; c) $p < 0,001$; d) $p < 0,1$; e) zależność nieistotna statystycznie.

Uwaga: W kolumnach 4, 5 i 6 w nawiasach podano standaryzowane błędy resztowe (*adjusted standardized residua* – ASR).

przy $p < 0,15$ (z wyjątkiem zmiennej różnicy wieku, która pozostała w modelu wskutek podjętej uprzednio, apriorycznej decyzji), wsteczną procedurę krokową uznano za zakończoną.

W tabeli 3 przedstawiono szacunkowe wartości parametrów dla modelu końcowego, przewidującego latencję ujawniania NDS. Wiek ofiary, sprawca znany ofierze, dokonanie aktów wykorzystywania seksualnego przez członka rodziny oraz nadużywanie narkotyków przez któregoś z członków rodziny wywierały istotny wpływ na latencję ujawniania niechcianych doświadczeń seksualnych, oceniany na podstawie wartości statystyki Walda ($p < 0,05$).

W regresji logistycznej parametry interpretuje się zwykle przy użyciu współczynników szans. Współczynnik szans opisuje *prawdopodobieństwo otrzymania wyniku na jednym poziomie zmiennej kategoryjnej, w porównaniu z prawdopodobieństwem otrzymania wyniku na poziomie porównawczym (zwanym kategorią odniesienia)* (Kilpatrick i in., 2000, s. 22).

W tabeli 3 prawdopodobieństwo nieujawnienia niechcianego doświadczenia seksualnego oraz opóźnionego ujawnienia tego zdarzenia porównuje się z kategorią porównawczą: ujawnieniem natychmiastowym. Współczynniki szans większe niż 1 wskazują na podwyższone prawdopodobieństwo, natomiast współczynniki szans przyjmujące wartości między 0 a 1 świadczą o prawdopodobieństwie obniżonym.

W wypadku wielokategoryjnych zmiennych niezależnych, takich jak wiek ofiary, ostatnia kategoria – w tym wypadku średni okres dorastania (14–17 lat) – stanowi również porównawczą grupę odniesienia. Zatem w wypadku dzieci, które w momencie rozpoczęcia niechcianych doświadczeń seksualnych miały od 11 do 13 lat, prawdopodobieństwo natychmiastowego ujawnienia było o 67% (1–0,33) mniejsze niż wśród ofiar, które miały wówczas od 14 do 17 lat. W grupie dzieci w wieku od 0 do 6 lat prawdopodobieństwo zwlekania z ujawnieniem NDS było pięciokrotnie wyższe

niż prawdopodobieństwo natychmiastowego ujawnienia, w porównaniu z grupą ofiar, które w momencie rozpoczęcia niechcianych doświadczeń seksualnych miały od 14 do 17 lat.

W wypadku osób, które знаły sprawcę, prawdopodobieństwo nieujawnienia było 3,1 razy wyższe, a prawdopodobieństwo opóźnionego ujawnienia – 3,7 razy wyższe niż prawdopodobieństwo ujawnienia NDS w ciągu miesiąca.

Osoby badane, które padły ofiarą wykorzystywania popełnionego przez członka rodziny, z 5,6-krotnie większym prawdopodobieństwem zwlekały z ujawnieniem tego doświadczenia niż ujawniały je w ciągu miesiąca. Nie zaobserwowano jednak istotnego efektu nieujawnienia w porównaniu z natychmiastowym ujawnieniem.

Można z tego wnioskować, że chociaż ofiary wykorzystywania seksualnego w rodzinie rzadko mówią komuś o tym wydarzeniu zaraz po jego zajściu, to jednak ostatecznie wiele z nich zwierza się komuś przed zakończeniem okresu dorastania. W grupie dziewcząt, które mieszkały z osobą uzależnioną od narkotyków, prawdopodobieństwo nieujawnienia było o 78% niższe niż prawdopodobieństwo ujawnienia niechcianego kontaktu seksualnego w ciągu miesiąca.

Mimo że to odkrycie wydaje się sprzeczne z intuicją, zważywszy na zaobserwowany związek między natychmiastowym ujawnieniem a ujawnieniem NDS równieśnikiem, to jednak można przypuszczać, że dziewczęta te zwierzają się natychmiast, ale wyłącznie innym nastolatkom.

Odbiorca ujawnienia

Do zmiennych ujętych w wielozmiennej analizie objaśniającej typ odbiorcy ujawnienia należały:

- wiek ofiary;
- penetracja seksualna w trakcie NDS (lub jej brak);
- to, czy dane doświadczenie było jednorazowym incydem, czy też seria zdarzeń;

Tabela 3. Szacunkowe wartości parametrów dla modelu regresji wieloczynnikowej, objaśniającego latencję ujawniania niechcianych doświadczeń seksualnych

	Istotność	Współczynnik szans
Nieujawnienie kontra ujawnienie w ciągu miesiąca		
Wiek 0–6	0,933	1,1
Wiek 7–10	0,279	1,47
Wiek 11–13	0,014	1,33 ^a
NDS rówieśnicze (kontra hierarchiczne)	0,301	1,7
Znany sprawca	0,025	3,1 ^a
Sprawca – członek rodziny	0,377	1,7
Obawy o bezpieczeństwo rodziny – nigdy	0,086	1,43
Obawy o bezpieczeństwo rodziny – rzadko	0,783	1,2
Uzależnienie od narkotyków w rodzinie	0,022	1,22 ^a
Ujawnienie opóźnione kontra ujawnienie w ciągu miesiąca		
Wiek 0–6	0,023	5,0 ^a
Wiek 7–10	0,208	2,2
Wiek 11–13	0,408	1,66
NDS rówieśnicze (kontra hierarchiczne)	0,207	2,0
Znany sprawca	0,029	3,7 ^a
Sprawca – członek rodziny	0,001	5,6 ^b
Obawy o bezpieczeństwo rodziny – nigdy	0,563	1,77
Obawy o bezpieczeństwo rodziny – rzadko	0,423	1,64
Uzależnienie od narkotyków w rodzinie	0,132	2,0

a) $p < 0,05$; b) $p < 0,01$.

- różnica wieku między sprawcą a ofiarą (sprawca starszy od ofiary lub jej rówieśnik);
- to, czy sprawca był członkiem rodziny ofiary;
- historia struktury rodziny.

Pełen model okazał się istotnie lepszy od modelu wyjściowego (*intercept-only model*) (χ^2 , 22 = 81,4, $p < 0,001$). Wyjaśniał on 38% wariacji, oszacowanej przy użyciu współczynnika R^2 Nagelkerke'a, oraz doprowadził do poprawnej klasyfikacji 59,5% przypadków. I tym razem usunięto zmienną „zdarzenie jednorazowe czy seria zdarzeń”, co umożliwiło otrzymanie modelu końcowego istotnie lepszego od modelu wyjściowego (χ^2 , 20 = 80,8, $p < 0,001$),

który wyjaśniał 37% wariacji (R^2 Nagelkerke'a) i klasyfikował poprawnie 59,4% przypadków.

Szacunkowe wartości parametrów dla modelu końcowego objaśniającego typ odbiorcy ujawnienia NDS przedstawiono w tabeli 4. W tabeli tej prawdopodobieństwo tego, że dana zmienna wpływa na typ odbiorcy ujawnienia, porównano z prawdopodobieństwem ujawnienia NDS osobie dorosłej. Zaobserwowano istotne efekty wieku, penetracji, strachu, obrażeń ciała oraz historii struktury rodziny. W porównaniu z dziewczętami w wieku od 14–17 lat w wypadku dziewczynek w wieku od 7 do 10 lat prawdopodobieństwo nieujawnienia było o 89% niższe niż prawdopodobieństwo

zwierzenia się osobie dorosłej, a prawdopodobieństwo opowiedzenia o NDS rówieśnicy okazało się o 77% niższe niż prawdopodobieństwo ujawnienia tego doświadczenia osobie dorosłej. W grupie dziewcząt, które doświadczyły niechcianego kontaktu seksualnego między 11. a 13. rokiem życia, prawdopodobieństwo nieujawnienia było o 82% niższe niż prawdopodobieństwo zwierzenia się osobie dorosłej. Rozważane łącznie efekty te wskazują, że kiedy niechciane doświadczenie seksualne ma miejsce między 7. a 13. rokiem życia, ofiara znacznie częściej mówi o nim osobie dorosłej.

W wypadku dziewcząt, które w trakcie niechcianego kontaktu seksualnego doświadczyły penetracji seksualnej, praw-

dopodobieństwo nieujawnienia było o 61% niższe niż prawdopodobieństwo zwierzenia się komuś dorosłemu. Lęk o własne życie wiązał się z 72-procentowym spadkiem prawdopodobieństwa nieujawnienia w porównaniu z prawdopodobieństwem opowiedzenia o tym zdarzeniu osobie dorosłej. Kiedy sprawca NDS był rówieśnikiem ofiary, prawdopodobieństwo ujawnienia tego doświadczenia innej osobie w swoim wieku było 3,4 razy większe niż prawdopodobieństwo opowiedzenia o nim osobie dorosłej. Wreszcie, dziewczęta, które nigdy nie mieszkały z dwojgiem rodziców, z 4,6-krotnie wyższym prawdopodobieństwem nie ujawniały nikomu NSD niż zwierzały się komuś dorosłemu.

Tabela 4. Szacunkowe wartości parametrów dla modelu regresji wieloczynnikowej, objaśniającego typ odbiorcy ujawnienia

	Istotność	Współczynnik szans
Nieujawnienie kontra ujawnienie w ciągu miesiąca		
Wiek 0–6	0,071	0,25
Wiek 7–10	0,004	0,11 ^b
Wiek 11–13	0,001	0,18 ^b
Penetracja	0,030	0,39 ^a
Obrażenia ciała	0,672	0,77
Strach	0,009	0,28 ^b
NDS rówieśnicze (kontra hierarchiczne)	0,716	1,2
Nigdy z obojgiem rodziców	0,005	4,6 ^b
Rozwód lub separacja	0,252	0,55
Obawy o bezpieczeństwo – nigdy	0,505	0,71
Obawy o bezpieczeństwo – rzadko	0,067	2,8
Ujawnienie opóźnione kontra ujawnienie w ciągu miesiąca		
Wiek 0–6	0,743	0,77
Wiek 7–10	0,037	0,23 ^a
Wiek 11–13	0,097	0,45
Penetracja	0,118	0,52
Obrażenia ciała	0,044	0,06 ^a
Strach	0,210	0,55
NDS rówieśnicze (kontra hierarchiczne)	0,026	3,4 ^a
Nigdy z obojgiem rodziców	0,951	0,96
Rozwód lub separacja	0,904	0,95
Obawy o bezpieczeństwo – nigdy	0,334	1,7
Obawy o bezpieczeństwo – rzadko	0,485	1,6

a) $p < 0,05$; b) $p < 0,01$.

Dyskusja wyników

Celem badania przedstawionego w niniejszym artykule było wyodrębnienie czynników, które wpływają na termin (opóźnienie) i odbiorców ujawniania niechcianych doświadczeń seksualnych (NDS) przez dziewczęta. Wiek ofiary okazał się jednym z najważniejszych czynników w wypadku obu zmiennych zależnych. Dzieci, które doświadczyły niechcianego kontaktu seksualnego w wieku poniżej 7 lat, rzadko ujawniały to zdarzenie natychmiast po jego zajściu. Ten rezultat pozostaje w zgodzie z wynikami badań sądowych i retrospektywnych (DiPietro i in. 1997; Farrell 1988; Nagel i in. 1997; Smith i in. 2000; Sorensen, Snow 1991). Być może młodsze dzieci w mniejszym stopniu potrafią pokonywać przeszkody utrudniające ujawnianie niechcianych doświadczeń seksualnych, do których należą między innymi czynniki, takie jak stadium rozwoju czy podatność na zastosowaną przez sprawcę strategię „uciszania”, mającą na celu nakłonienie dziecka do zachowania zdarzenia w tajemnicy. Bardzo małe dzieci stanowią zatem grupę szczególnie narażoną na niebezpieczeństwo, którą być może najtrudniej jest chronić przed niechcianymi kontaktami seksualnymi.

Dziewczęta, które doświadczyły niechcianego kontaktu seksualnego między 7. a 13. rokiem życia, okazały się najbardziej skłonne opowiedzieć o tym zdarzeniu komuś dorosłemu. Ponadto dzieci w wieku od 11 do 13 lat na ogół ujawniały NDS przed upływem miesiąca. Inni badacze (Browne 1991; Sorensen, Snow 1991) zauważają, że dzieci znajdujące się w fazie latencji (7–10 lat) nabierają coraz jaśniejszego przekonania, iż niechciane kontakty seksualne są czymś „złym” i są w stanie w pewien sposób im się przeciwstawiać. W szczególności wiele ofiar wykorzystywania seksualnego potrafi bardziej skutecznie chronić się przed podobnymi doświadczeniami w miarę zbliżania się lub wchodzenia w okres dorastania.

W wypadku starszych dorastających dziewcząt (14–17 lat) prawdopodobieństwo ujawnienia NDS wyłącznie osobie z tej samej grupy wieku było wyższe niż u dzieci w wieku od 7 do 10 lat. Analiza związków zachodzących między zmiennymi zależnymi wskazuje, że odbiorcami ujawnień natychmiastowych są częściej rówieśnicy niż dorośli. Te wyniki wydają się zrozumiałe w kontekście rosnącego znaczenia relacji rówieśniczych w okresie dorastania. Na poziomie poznawczym dorastający młodzi ludzie mogą również być bardziej świadomi ryzyka związanego z ujawnieniem niechcianego doświadczenia seksualnego członkom rodziny, którzy mogą zareagować na nie bardziej negatywnie niż przyjaciele (Arata 1998; Lamb, Edgar-Smith 1994). Ujawnianie NDS wyłącznie rówieśnikom stanowi zatem dla dorastających młodych ludzi logiczną opcję, która jest niedostępna dla młodszych dzieci.

Wyniki badania przedstawionego w artykule wskazują, że dzieci w wieku poniżej 11 lat częściej zwierają się ze swoich doświadczeń osobom dorosłym niż zachowują je w tajemnicy, mogą jednak zwlekać z ujawnieniem niechcianego kontaktu seksualnego dłużej niż miesiąc. Ujawnianie NDS wyłącznie rówieśnikom było także niezwykle częste wtedy, gdy sprawcą aktu wykorzystywania seksualnego był rówieśnik ofiary. Chociaż zatem dziewczęta w wieku dorastania częściej niż młodsze dzieci zwierzały się osobom w podobnym wieku, to jednak ujawniane przez nie informacje z większym prawdopodobieństwem dotyczyły niechcianego kontaktu seksualnego z rówieśnikiem. Ów fakt sugeruje, że stygmatyzacja społeczna, która często towarzyszy wykorzystywaniu seksualnemu dzieci, pozostaje istotnym czynnikiem w relacjach rówieśniczych w okresie dorastania, natomiast napaści seksualne popełniane przez rówieśników mogą nie pociągać za sobą takich samych implikacji.

Bliska relacja ze sprawcą – której wskaźnikiem jest fakt popełnienia NDS przez osobę dobrze znaną bądź przez członka rodziny – znacznie zmniejsza prawdopodobieństwo natychmiastowego ujawnienia niechcianego kontaktu seksualnego. To ustalenie jest zgodne z wynikami wcześniejszych badań (Elliott, Briere 1994; Sauzier 1989; Smith i in. 2000), a także z klinicznymi opisami dynamiki wykorzystywania seksualnego w rodzinie (Laing, Kamsler 1990).

Opiekunowie mogą wykorzystywać swoją władzę i status autorytetów, aby zbliżyć się do dziecka, a następnie nakłonić je do milczenia. Ujawnieniu wewnątrzrodzinnego wykorzystywania seksualnego często towarzyszy silniejszy wstrząs i uczucie wstydu u członków rodziny. Dziecku łatwiej jest ujawnić doświadczenie wykorzystywania seksualnego, którego sprawcą była osoba nieznaną, ponieważ na ogół pociąga to za sobą mniej potencjalnych kosztów. Relacje dotyczące aktów wykorzystywania seksualnego, których sprawcami były osoby nieznaną, częściej bywają uznane za wiarygodne przez członków rodziny dziecka oraz w mniejszym stopniu prowadzą do przypisywania sobie przez ofiarę winy za to, co się zdarzyło, i rzadziej wywołują u niej wstyd (Ullman 1999). Ponadto, być może małym dzieciom łatwiej jest uznać kontakt seksualny za „zły” czy też dostrzegać w nim „wykorzystywanie”, kiedy sprawcą był ktoś obcy.

W niniejszym badaniu lęk o własne życie w trakcie niechcianego kontaktu seksualnego okazał się związany z ujawnieniem tego doświadczenia osobie dorosłej (w porównaniu z nieujawnieniem). Ów fakt można wyjaśniać poszukiwaniem przez ofiarę ochrony i wsparcia. Zastosowanie przez sprawcę przymusu bądź przemocy mogło prowadzić do bardziej widocznych symptomów stresu pourazowego albo do łatwych do zauważenia obrażeń ciała, które mogły wzbudzić zaniepokojenie osoby dorosłej, i skłonić ją do zadawania pytań. To odkrycie w pewnym stopniu odbiega

od wyników otrzymanych przez Sauzier (1989), która ustaliła, że zastosowanie przez sprawcę przymusu prowadzi zarówno do ujawnień opóźnionych, jak i do natychmiastowych zwierzeń. Wydaje się zatem, że w niniejszym badaniu ofiary, które w trakcie niechcianego kontaktu seksualnego doświadczyły przymusu lub przemocy, poszukiwały ochrony i bezpieczeństwa, natomiast w wypadku znacznej części uczestników badania Sauzier (próba składała się wyłącznie z dzieci – ofiar wykorzystywania seksualnego) zastosowanie przemocy skłaniało ofiarę do zachowania milczenia.

Penetracja seksualna w trakcie NDS również wiązała się z ujawnianiem takich zdarzeń osobom dorosłym. Penetracja może wpływać na ujawnianie niechcianych kontaktów seksualnych za pośrednictwem rozmaitych mechanizmów.

Po pierwsze, może pozostawiać widoczne ślady, takie jak krwawienie, choroby przenoszone drogą płciową, ciąża czy objawy stresu pourazowego, które mogą niepokoić dorosłych znajdujących się w najbliższym otoczeniu ofiary.

Po drugie, penetracja wydaje się być jedną ze szczególnie dotkliwych form NDS, które – jak wykazało niniejsze badanie – skłaniają ofiarę do poszukiwania ochrony.

Jednakże wyniki badania przeprowadzonego przez Aratę (1998) sugerują, że szczególnie dotkliwe formy wykorzystywania seksualnego dzieci wiążą się z mniejszą skłonnością do ujawniania. Tę sprzeczność można wyjaśnić poprzez odwołanie się do faktu, że próba badana przez Aratę składała się z dzieci – ofiar wykorzystywania seksualnego, dobranych zgodnie z wąską definicją tego zjawiska. W grupie dzieci wykorzystywanych seksualnie doświadczenie penetracji może odzwierciedlać późniejszy etap rozwoju procesu krzywdzenia ku coraz dotkliwszym formom wykorzystywania seksualnego. Na ogół ów rozwój wiąże się ze stosowaniem przez sprawcę rozmaitych strategii, mających zapewnić mu stały dostęp do dziecka i skłonić je do

zachowania kontaktu seksualnego w tajemnicy. Zatem w wypadku dzieci, które padły ofiarą wykorzystywania seksualnego, bardziej dotkliwym formom krzywdzenia towarzyszy wyższe prawdopodobieństwo stosowania przez sprawcę różnych strategii skłaniania dziecka do dochowania tajemnicy, co prowadzi do mniejszej liczby ujawnień.

Spośród analizowanych w niniejszym badaniu czynników związanych z sytuacją rodzinną, dwie zmienne osiągnęły poziom istotności statystycznej w modelu wieloczynnikowym. Ofiary, w których domu rodzinnym mieszkała osoba uzależniona od narkotyków, z większym prawdopodobieństwem ujawniały NDS w krótkim czasie niż nie ujawniały go wcale.

Jak już wspomniano, to odkrycie wydaje się sprzeczne z intuicją, ponieważ mogłoby się wydawać, że obecność osoby uzależnionej od narkotyków w domu rodzinnym powinna przeciwdziałać natychmiastowemu ujawnianiu niechcianych kontaktów seksualnych, wskazując na dezorganizację życia rodzinnego lub podwyższony poziom stresu w rodzinie.

Otrzymany rezultat można jednak wyjaśnić poprzez odwołanie się do kilku mechanizmów. Po pierwsze, odbiorcami natychmiastowych ujawnień NDS mogą być przede wszystkim rówieśnicy, a nie osoby dorosłe. Dezorganizacja i wysoki poziom negatywnego stresu w domu rodzinnym mogą skłaniać dorastających młodych ludzi do budowania bliższych i ważniejszych więzi z rówieśnikami, pełniących istotne funkcje niedostępne w relacjach z opiekunami.

Po drugie, obecność osoby uzależnionej od narkotyków może się wiązać z zapewnianiem rodzinie rozmaitych form instytucjonalnej pomocy społecznej i psychologicznej, co sprzyja kształtowaniu się u dzieci lepszych umiejętności zapewniania sobie ochrony przed krzywdzeniem oraz zapewnienia im większej możliwości ujawniania traumatycznych przeżyć – na przykład pracownikom opieki społecznej czy poradni psychologicznej, którzy regularnie kontaktują się z rodziną.

Niestety, trafności tych przypuszczeń nie można zweryfikować na podstawie zgromadzonych dotąd danych. Konieczna jest zatem bardziej szczegółowa analiza czynników środowiskowo-rodzinnych w przyszłych badaniach.

Drugim czynnikiem rodzinnym związanym z ujawnianiem niechcianych kontaktów seksualnych jest historia struktury rodziny. Dziewczeta, które nigdy nie mieszkały z obojgiem rodziców, częściej niż pozostałe osoby badane zachowywały takie doświadczenia w tajemnicy. Chociaż samotne rodzicielstwo coraz częściej jest świadomie wybraną opcją, to jednak fakt, że dorastający młody człowiek nigdy nie mieszkał z obojgiem rodziców może być następstwem nieplanowanej, pozamałżeńskiej ciąży, w którą matka zaszła być może jeszcze jako nastolatka. Wyniki wielu badań wskazują, że takie okoliczności (nieplanowane dziecko, urodzone przez bardzo młodą matkę) wiążą się ze stresorami rodzinnymi, które mogą powstrzymywać dziecko przed ujawnieniem niechcianych kontaktów seksualnych. I w tym wypadku weryfikacja trafności tych przypuszczeń wymaga przeprowadzenia dalszych badań.

Implikacje

Wyniki tego badania sugerują, że w działaniach, mających na celu zachęcanie dzieci do ujawniania niechcianych doświadczeń seksualnych, należy uwzględnić stadium rozwoju dziecka jako jeden z najważniejszych czynników. Kampanie służące zwiększaniu świadomości społecznej oraz programy szkoleniowe dla profesjonalistów muszą uwzględniać stopień, w jakim dziecko jest w stanie spostrzegać NDS jako zdarzenie możliwe do ujawnienia oraz rozważyć konsekwencje ujawnienia. W programach skierowanych do starszych odbiorców (nastolatków) warto opisywać następstwa alternatywne wobec zaburzeń życia rodzinnego i stygmatyzacji społecznej (takie jak: terapia, pomoc rodzinie jako całości, ułatwienie rodzicom lepszego zrozumienia problemu, wyższa samoocena).

Ponadto, być może należy rozszerzyć takie działania na rówieśników nastoletnich odbiorców (np.: „Jeśli przyjaciółka opowie ci o niechcianym doświadczeniu seksualnym, oto jak możesz jej pomóc...”). Silny wpływ sprawcy – członka rodziny, powstrzymujący ofiarę przed ujawnieniem niechcianego kontaktu seksualnego, sugeruje, iż w programach prewencyjnych i pomocowych należy unikać nadmiernie uproszczonej dychotomii ofiara – sprawca. Niechciane doświadczenia seksualne mogą mieć miejsce w kontekście różnych poziomów przywiązania ofiary do sprawcy. Wyjaśniając dzieciom, czym jest wykorzystywanie seksualne i napaść seksualna, należy uwzględnić często sprzeczne i skomplikowane uczucia towarzyszące niechcianym doświadczeniom seksualnym.

Ograniczenia badania

W badaniu przedstawionym w niniejszym artykule zjawisko ujawniania niechcianych doświadczeń seksualnych badano w reprezentatywnej próbie amerykańskich dziewcząt w okresie dorastania. Aspekty NDS analizowano przy użyciu opartej na zachowaniach metody wywiadu telefonicznego, przy czym narzędzie to zaprojektowano w taki sposób, aby zmniejszyć prawdopodobieństwo wystąpienia błędów, wynikających ze zbyt małej liczby odpowiedzi na ankietę, czy też ze zniekształceń pamięci.

Badanie to nie jest jednak wolne od kilku poważnych ograniczeń. Wielokrotnie wykazywano, że zastosowanie metody sondażowej w badaniach dotyczących doświadczeń wiktymizacji wiąże się z ryzykiem zatajania takich doświadczeń przez część osób badanych. Drażliwość badanego zagadnienia połączona z młodym wiekiem respondentek sprawia, że wielu z nich trudno było rozmawiać o niechcianych kontaktach seksualnych. Być może dziewczęta, które odmówiły ujawnienia NDS bądź rozmowy na ten temat, stanowią źródło systematycznego błędu, a wyniki tego badania można uogólniać wyłącznie na populację

dorastających dziewcząt, które są gotowe ujawnić i opisać niechciane kontakty seksualne podczas badania sondażowego.

Ponadto badania retrospektywne wiążą się z ryzykiem deformacji wspomnień, będącej następstwem odstepu czasowego między opisywanym zdarzeniem a badaniem, a także wpływu urazu psychicznego. Takim zniekształceniom można w pewnej mierze przeciwdziałać poprzez zastosowanie zmiennych dychotomicznych lub o niewielkiej liczbie kategorii. Na przykład zmienną opóźnienia ujawnienia NDS podzielono na zaledwie dwie kategorie: „w ciągu miesiąca” i „później niż po miesiącu”. Dzięki temu niedokładność wspomnień dotyczących tego, czy do ujawnienia doszło w ciągu tygodnia, czy może przed upływem trzech tygodni, nie powodowała błędnej klasyfikacji. Problemowi zatajania niechcianych doświadczeń seksualnych można zaradzić poprzez wykorzystanie ustrukturyzowanego wywiadu opartego na klasyfikacji zdarzeń, stosowanego z powodzeniem w poprzednich badaniach prowadzonych na próbach ogólnokrajowych (por. Saunders i in. 1999).

Kolejne istotne ograniczenie wiąże się z faktem, że w niniejszym badaniu analizowano zmienne pochodzące z innego, przeprowadzonego wcześniej badania. Zważywszy na to, jak trudnym zadaniem jest ocena środowiska rodzinnego, można zatem żywić obawy, że zmienna ta nie została zoperacjonalizowana we właściwy sposób. Mogło to doprowadzić do заниżonej oceny istotności tego aspektu procesu ujawniania niechcianych doświadczeń seksualnych.

Jeśli chodzi o ocenę dotkliwości wykorzystywania, zastosowanie wystandaryzowanego wywiadu zorientowanego na zachowania, który wykorzystywano z powodzeniem we wcześniejszych badaniach, prawdopodobnie zmniejsza ów problem w odniesieniu do tego aspektu ujawniania NDS. Jednakże opisy relacji łączącej ofiarę ze sprawcą były stosunkowo ograniczone. Niedostępne były również informacje

dotyczące bliskości emocjonalnej między dorastającym dzieckiem a jego opiekuna-

mi oraz stopnia, w jakim ofiara „dobrze znała” sprawcę.

Zakończenie

Badanie przedstawione w tym artykule miało na celu wyodrębnienie czynników, które wpływają na czas (opóźnienie) i odbiorców ujawniania niechcianych doświadczeń seksualnych w dzieciństwie i w okresie dorastania. Wiek ofiary okazał się jednym z najważniejszych predyktorów procesu ujawniania NDS, przy czym w wypadku młodszych dzieci istnieje podwyższone ryzyko zwlekania z ujawnianiem takich przeżyć. Po wejściu w okres dorastania rosnące znaczenie relacji z rówieśnikami staje się dla ofiar źródłem wsparcia, które wywiera coraz silniejszy wpływ na ich decyzje dotyczące ujawniania NDS.

Popęlnienie aktu wykorzystywania seksualnego przez członka rodziny ofiary wiąże się z opóźnionym ujawnianiem niechcianych kontaktów seksualnych. Jeśli sprawcą jest ktoś nieznamy, wzrasta prawdopodobieństwo natychmiastowego ujawnienia

NDS. Zarówno odczuwanie lęku o własne życie, jak i penetracja seksualna w trakcie NDS wiązały się z ujawnianiem takich zdarzeń osobom dorosłym. Czynniki kulturowe i rodzinne odgrywają w tym procesie rolę, której wyjaśnienie wymaga przeprowadzenia dalszych badań.

Otrzymane wyniki mogą ułatwić klinicystom oraz autorom polityki przeciwdziałania niechcianym doświadczeniom seksualnym i pomocy ofiarom krzywdzenia zrozumienie procesów rozwojowych i adaptacyjnych, charakterystycznych dla dzieci i nastolatków, które doświadczyły niechcianego kontaktu seksualnego. W szczególności należy poświęcić wiele uwagi czynnikom rozwojowym, które zapowiadają zmiany w sposobie, w jaki ofiara spostrzega rozmaite zmienne, wpływające na decyzję o ujawnieniu niechcianego doświadczenia seksualnego.

Tłumaczenie: Agnieszka Nowak

Przedruk za zgodą wydawcy – Elsevier Science z Steven M. Kogan (2004), *Disclosing unwanted sexual experiences: results from a national sample of adolescent women*, „Child Abuse and Neglect” nr 28, s. 147–165.

The aims of this study are to identify factors that influence the disclosures made by female survivors of unwanted sexual experiences (USE) in childhood and adolescence. The predictors of both the timing of disclosure (short delay, long delay, non-disclosure) and the recipient of the disclosure (disclosing ever to an adult, disclosing to peers only, non-disclosure) were investigated. Participant characteristics, USE characteristics, and family contextual variables were explored. A sub-sample of 263 adolescent females who reported unwanted sexual experiences in the National Survey of Adolescents (NSA) provided data on the characteristics of their experiences as well as the timing and recipients of disclosure. Two multinomial logistic regression analyses were conducted to determine significant predictors of each aspect of disclosure. Age of onset, a known perpetrator, a familial relationship with the perpetrator, and a history of drug abuse in the household are related to the timing of disclosure. Age of onset, penetration, fear for one's life during the USE, injury during the USE, family structure, and the age differential between the survivor and the perpetrator are linked to the recipient of the

disclosure. Age is critical variable in the disclosure process. Whereas aspects of the abuse experience were more important in predicting whom a victim would tell, the relationship to the perpetrator was more important in deciding to delay disclosure. As survivors grow into adolescence, the importance of peers provides a source of support that becomes increasingly important in decisions to disclose.

Literatura

- Abma J., Driscoll A., Moore K. (1998), *Young women's degree of control over first intercourse: An exploratory analysis*, „Family planning Perspectives” nr 30, s. 12–18.
- Arata C.M. (1998), *To tell or not to tell: Current functioning of child sexual abuse survivors who disclosed their victimization*, „Child Maltreatment” nr 3, s. 63–71.
- Boney-McCoy S., Finkelhor D. (1995), *Psychosocial sequelae of violent victimization in a national youth sample*, „Journal of Consulting and Clinical Psychology” nr 63, s. 726–736.
- Browne A. (1991), *The victim's experience: Pathways to disclosure*, „Psychotherapy” nr 28, s. 150–156.
- DiPietro E.K., Runyan D.K., Fredrickson D.D. (1997), *Predictors of disclosure during medical evaluation of suspected sexual abuse*, „Journal of Child Sexual Abuse” nr 6, s. 133–142.
- Elliot D.M., Briere J. (1994), *Forensic sexual abuse evaluations of older children: Disclosures and symptomatology*, „Behavioral Sciences and the Law” nr 12, s. 261–277.
- Epstein J.N., Saunders B.E., Kilpatrick D.G. (1997), *Predicting PTSD in women with a history of childhood rape*, „Journal of Traumatic Stress” nr 10, s. 573–588.
- Farrell L.T. (1988), *Factors that affect a victim's self-disclosure in father-daughter incest*, „Child Welfare” nr 67, 462–468.
- Finkelhor D., Hotaling G., Lewis I., Smith C. (1990), *Sexual abuse in a national survey of adult men and women: Prevalence, characteristics, and risk factors*, „Child Abuse and Neglect” nr 14, s. 14–28.
- Fontes L.A. (1993), *Disclosures of sexual abuse by Puerto Rican children: Oppression and cultural barriers*, „Journal of Child Sexual Abuse” nr 2, s. 21–35.
- Hanson R.F., Davis J.L., Resnick H., Saunders B., Kilpatrick D.G., Holmes M., Best C.L. (2001), *Predictors of medical examinations following child and adolescent rapes in a national sample of women*, „Child Maltreatment” nr 6, s. 250–259.
- Hanson R.F., Resnick H., Saunders B., Kilpatrick D.G., Best C.L. (1999), *Factors related to the reporting of childhood rape*, „Child Abuse and Neglect” nr 23, s. 559–569.
- Hosmer D.W., Lemeshow S. (1989), *Applied logistic regression*, Wiley, New York.
- Kellogg N.C., Huston R.L. (1995), *Unwanted sexual experiences in adolescents: Patterns of disclosure*, „Clinical Pediatrics” nr 34 (czerwiec), s. 306–312.
- Kilpatrick D.G., Acierno R., Saunders B., Resnick H.S., Best C.L., Schnurr P.P. (2000), *Risk factors for adolescent substance abuse and dependence*, „Journal of Consulting and Clinical Psychology” nr 68, s. 19–30.
- Kilpatrick D.G., Saunders B.E. (1995), *The National Survey of Adolescents in the United States* (plik komputerowy), Medical University of South Carolina (producent).
- Laing L., Kamsler A. (1990), *Putting an end to secrecy: Therapy with mothers and children following disclosure of child sexual assault*, w: M. Durrant, C. White (red.), *Ideas for therapy with sexual abuse*, Dulwich Centre Publications, Adelaide, s. 159–181.

- Lamb S., Edgar-Smith S. (1994), *Aspects of disclosure: Mediators of outcome of childhood sexual abuse*, „Journal of Interpersonal Violence” nr 9, s. 307–326.
- Lawson L., Chaffin M. (1992), *False negatives in sexual abuse disclosure interviews: Incidence and influence of caretaker's belief in abuse in cases of accidental abuse discovered by diagnosis of STD*, „Journal of Interpersonal Violence” nr 7, s. 532–542.
- Nagel D.E., Putnam F.W., Noll J.G., Trickett P.K. (1997), *Disclosure patterns of sexual abuse and psychological functioning at a 1-year follow up*, „Child Abuse and Neglect” nr 21, s. 137–147.
- Paine M.L., Hansen D.J. (2002), *Factors influencing children to self-disclose sexual abuse*, „Clinical Psychology Review” nr 22, s. 271–295.
- Pennebaker J.W., red. (1995), *Emotions, disclosure, and health*, American Psychological Association, Washington, DC.
- Roesler T.A., Wind W.T. (1994), *Telling the secret: Adult women describe their disclosures of incest*, „Journal of Interpersonal Violence” nr 9, s. 327–339.
- Saunders B.E., Kilpatrick D.G., Hanson R.F., Resnick H.S., Walker M.E. (1999), *Prevalence, case characteristics, and long-term psychological correlates of child rape among women: A national survey*, „Child Maltreatment” nr 4, s. 187–200.
- Saunders B.E., Villepontoux L.A., Lipovsky J.A., Kilpatrick D.G., Veronen L.J. (1992), *Child sexual assault as a risk factor for mental disorders among women: A community survey*, „Journal of Interpersonal Violence” nr 7, s. 189–204.
- Sauzier M. (1989), *Disclosure of child sexual abuse: For better or worse*, „Psychiatrics Clinics of North America” nr 12, s. 455–469.
- Sinclair B.B., Gold S.R. (1997), *The psychological impact of withholding disclosure of child sexual abuse*, „Violence and Victims” nr 12, s. 137–145.
- Smith D., Letourneau E.J., Saunders B.E., Kilpatrick D.G., Resnick H.S., Best C.L. (2000), *Delay in disclosure of childhood rape: Results from a national survey*, „Child Abuse and Neglect” nr 24, s. 273–287.
- Sorensen T., Snow B. (1991), *How children tell: The process of disclosure in child sexual abuse*, „Child Welfare” nr 70, s. 3–16.
- Ullman S.E. (1996), *Correlates and consequences of adult sexual assault disclosure*, „Journal of Interpersonal Violence” nr 11, s. 554–571.
- Ullman S.E. (1999), *Social support and recovery from sexual assault: A review*, „Aggression and Violent Behavior” nr 4, s. 343–358.